

a két értelmet kifejezi. A latinban határozott különbség van a szétválasztó aut és a kapcsoló-felsoroló sive, vel közt. De az illi kötőszónak még egy harmadik jelentése is van: 'részint', ill. 'egyrészt - másrészt'. Például: "Valamennyi logikus vagy metafizikus, vagy dialektikus"; ettől különbözik ez az ítélet: "Minden egyes logikus vagy metafizikus, vagy dialektikus." Az előbbi ítélet - többes alanya lévén - osztályozó ítélet, az utóbbi pedig határozatlan egyes ítélet. A hagyományos logikában erről található értelmetlenség onnan van, hogy az illi kötőszó különböző jelentéseinek hiányos az értelmezése. Egy másik ilyen sarkalatos pontja a logikának a nekotorile 'némely' szó értelmezése. Ez az ítélet: "némely fém jól vezeti a villamosságot" - helyes akkor, ha a némely azt jelenti, amit a latin nonnulli: 'legalább egynéhány', de helytelen, ha a némely azt jelenti: 'csak egynéhány'. Ez utóbbi - szembeállító - jelentésnek a latinban alii - alii felel meg.

A szerző végül megjegyzi: a logikai kategóriákról szóló tanítás a legjobb bizonyíték arra, hogy a logikai kategóriák táblázata csak morfológiai alapon igazolható, amint ezt már **ARISZTOTELÉSZ** megjegyezte. Minden kísérlet, amely a kategóriáknak más, elvont alapot akar adni, kikerülhetetlenül idealizmus-hoz vezet.

A tanulmányos cikk azzal a gondolattal zárul, hogy a nyelv és a gondolkodás kapcsolatának szemmel tartása nemcsak a nyelvtudomány, hanem a logika számára is állandó feladatot jelent.

D. M a c r e a : Az új román akadémiai nyelvtan. Előszó.
(Ismerteti: Lázár Ferencné.)

A szocializmus építésének alkotó lendülete hatalmas átalakulást idézett elő a román tudományos életben is. A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája, amelyet gyökeresen átszerveztek, most már valóban a nép szolgálatában áll, s a nyelvi műveltség ápolása terén is teljesítheti nagy nemzeti feladatait. Erről tanuskodik a román nyelv új akadémiai nyelvtana is. (Gramatica limbii române. Vol. I. Vocabularul, fonetica și morfologia. Ed. Academiei EPR. 1954.). Ennek előszavát D. MACREA professzor, a bukaresti Nyelvtudományi Intézet igazgatója írta.

D. MACREA professzor bevezetésül összefoglalja I. V. SZTÁLINnak a nyelvre vonatkozó tanításait, majd rátér a román nyelvtan-írás történetének ismertetésére.

1757-től az első világháborúig kb. 70 nyelvtan jelent meg Romániában. Sajnos, a legtöbbnek alig van tudományos értéke. Kivételt képez I. ELIADE RĂDULESCU, AL. LAMBRIOR és H. TIKTIN nyelvtana: ezek szerzőik haladó felfogásáról tesznek tanubizonyosságot.

A román nyelvtanok, éppúgy mint a szótárak vagy a helyesírási szabályzatok, téves latinizáló, olaszosító, etimologizáló stb. alaphól indultak ki, s csak igen ritkán leíró és normatív alaphól. A XVIII. század első nyelvtanai (D. EUSTATIEVICI vagy MACARIE nyelvtana) naiv próbálkozások: a szláv nyelvtan szabályait a román nyelvre szeretnék ráhuzni. SAMUIL MICU és GHEORGHE ȘINCAI nyelvtanát, az "Elementa linguae daco-romanae sive valachicae"-t politikai célzatosság sugallta: a szerzők a román nyelvben a latin nyelv rendszerét kívánták kimutatni. A XIX. század nyelvtanainak nagy része ezt a latinizáló és etimologizáló irányt követte. A Román Akadémia is ezt a hibás álláspontot képviselte: a latinos irány egyik kezei tagjának, TIMOTEI CIPARIUNAK a nyelvtanát két ízben is kiadta, 1869-ben és 1877-ben. A XIX. század első felében egyetlen leíró és normatív alapon összeállított nyelvtan született: I. ELIADE RĂDULESCU (Szeben 1828). A XIX. század második felében ugyanezt az elvet alkalmazta AL. LAMBRIOR és H. TIKTIN a "Gramatica Română" című műben (1. kiadás: 1891, 2. kiadás: 1895). Ezt a két nyelvtant használták sokáig a román iskolákban, sőt ezek még ma is használatban vannak. Minden nyelvtan, amely LAMBRIOR és TIKTIN munkái után jelent meg, csak pillanatnyi oktatási szükségletek kielégítésére szolgált: komoly tudományos értékük nem volt. IORGU IORDAN, AL. ROSETTI akadémikusok és J. BYCK szintén próbálkoztak román nyelvtan összeállításával, de idealista felfogásuk e téren is kiütközött. Nyelvtanaik beosztása nagyon aránytalan: IORGU IORDAN például a mondattannak csak 34 lapot szentelt, míg hangtana és alaktana 205 lapra terjedt. AL. ROSETTI és J. BYCK nyelvtana strukturalista és formalista. Hangtana teljes mértékben a prágai iskola strukturalista fonológiáján alapul, s a mondattan itt is háttérbe szorult (összesen 10 lap a hangtan és az alaktan 161 lapjával szemben). A régi Akadémia, TIMOTEI CIPARIU nyelvtanának balsikere után, nem foglalkozott többé tudományos nyelvtan készítésével. Arra, hogy a burzsoá-feudális rendszer mennyire nem törődött a nyelvtannal és általában a nyelv tanulmányozásával, jellemző az 1908-ban megjelent tanügyi törvény, amely szerint a gimnázium felső osztályaiban és az egyetemen egyáltalán nem tanítottak nyelvtant. Ez a törvény 1948-ig volt érvényben. Még a múlt rendszer neves nyelvészei, mint N. DENSUȘIANU és S. PUȘCARIU sem érezték szükségét tudományos román nyelvtan összeállításának.

A felszabadulás után a román kultúra gazdag forrásra talált a szovjet tudományban. De a nyelvészek még mindig nem sajátították el kellően a marxista-leninista elméletet, s a régi idealista elvekhez ragaszkodva a nyelvtannak igen csekély fon-

tösszágot tulajdonítottak. Ez volt a helyzet 1950-ben is, amikor a Román Népköztársaság Akadémiájának Elnöksége a bukaresti Nyelvtudományi Intézet feladatává tette a román nyelv első tudományos nyelvtanának és a román nyelv szótárának elkészítését. E két munkálat tervét azonban az Intézet akkori vezetői (IORGU IORDAN, AL. ROSETTI és AL. GRAUR) hibásan állították össze: ezért az Akadémia Elnöksége 1952-ben új vezetőséget nevezett ki az Intézet élére, s ennek tette feladatává a terv mielőbbi végrehajtását.

■

A nyelvtan egész felépítése azon a tanításon alapul, amelyet I.V. SZTÁLIN "A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" című művében fejtett ki, mondja D. MACREA.

A nyelvtan általánosításokkal, absztrakt kategóriákkal dolgozik. I.V. SZTÁLIN a nyelvtant a mértanhoz hasonlítja, mert a nyelvtanban is egy-egy ragozási képlet egy bizonyos fajta főnevek vagy igék bármelyikére ráillik, éppugy mint a háromszög mértani képlete a hasonló háromszögek bármelyikére. De a nyelvtani kategóriák és törvények nem spontán keletkeznek, s nem is voltak mindig olyanok, mint ma. E törvények hosszú fejlődés eredményei: minden nyelv története folytonos átmenetet mutat a régi nehézkes nyelvtani formáktól a mai, nyilvánvalóan megfelelőbb és pontosabb formák felé.

Minden nyelvnek megvannak a maga sajátos nyelvtani kategóriái; ezért hiábavaló az idealista és kozmopolita nyelvészeknek minden olyan próbálkozása, hogy valamiféle "általános nyelvtant" állítsanak össze. (Ennek gondolatát 1660-ban a Port-Royal "Általános racionális nyelvtana" vetette fel a formális logikai kategóriák azonosságának arisztoteleszi felfogása alapján.) Ugyancsak téves álláspontra helyezkedett N. J. MARR is, aki a nyelvet osztálytermékek és felépítménynek tekintette.

I.V. SZTÁLIN bebizonyította, hogy a nyelvtani rendszer a nyelv legszilárdabb tényezője: még az alapszókinccsnél is sokkal lassabban változik. Természetesen - ha nagyon lassan is - mégis változik. E változásoknak és általában az egész nyelvtani rendszernek a megismeréséhez feltétlenül ismernünk kell a nyelv fejlődésének belső törvényeit. S mi több, csakis ezeknek a törvényeknek az ismeretében befolyásolhatjuk a nyelv fejlődését, mégpedig éppen e belső törvények megerősítése irányában. Minden ellenkező kísérlet teljes kudarccal jár, amint azt ELIADE RĂDULESCU olaszosító, vagy ARON PUMNUL purista nyelvtanának sorsa bizonyítja. Az új román akadémiai nyelvtan munkálatai során a nyelvtant készítő munkaközösség ezeket a szempontokat mindvégig igyekezett szem előtt tartani.

■

A román nyelv első tudományos nyelvтанának megírásával a Román Népköztársaság Akadémiájának bukaresti Nyelvtudományi Intézete a román művelődés egyik nagy szükségletét elégíti ki. A dolgozó népnek és az oktatás minden területének már rég-
gen szüksége van egy olyan tudományos kalauzra, amely kodifi-
kálja a helyes román nyelvhasználatot.

A nyelv, amelyet ez a nyelvten megörökíteni igyekezik, a mai irodalmi nyelv, a román nemzeti nyelv leggondosabban kiművelt formája. A nyelvtani szabályokat és normákat a XIX. és XX. szá-
zad irodalmi műveinek, valamint a mai beszélt nyelv adatainak
alapján állapították meg. A mondatnyi példatárhoz fel-
használták GH. GHEORGHIU-DEJ elvtárs beszédeit, a párt és az
állami hatóságok hivatalos iratait is. Az új nyelvten leíró
jellegű, minthogy a román nyelv nyelvtani rendszerét a mai
reális helyzet alapján írja le. Ámde egy nyelvten csak akkor
töltheti be igazán a hivatását, ha egyszersmind normatív jellegű
is. Az új nyelvten szerkesztői ezzel a követelménnyel is szá-
moltak: művük tudományos útmutatóként szolgálhat mind a nagy
tömegek, mind az írók, pedagógusok és népnevelők, tehát mind-
azok számára, akiknek a megmagyarázás, a tanítás és a meggyő-
zés a feladata. Az új nyelvten az iskolai nyelvtanításhoz
is alapjául szolgál, s annak tudományos jellegét kölcsönöz.

A problémák tárgyalása, az anyag felosztása és a fejezetbe-
osztás teljesen más, mint a korábbi nyelvtenokban.

Az új nyelvten, bár elsőrendűen leíró és normatív jellegű,
éppen a sztálini tanításoknak megfelelően a történeti szem-
pontot sem hanyagolja el. Ezért minden fejezet elején rövid
történeti összefoglalást ad a szóban forgó nyelvtani kategó-
ria fejlődéséről a latin és szláv előzményektől napjainkig. A
szókincs törvényszerűségeinek tanulmányozása, amelyet az el-
ső fejezet tartalmaz, a szókincs és a nyelvten viszonyára vo-
natkozó marxista tanítás alkalmazását mutatja.

MACREA professzor hangsúlyozza, hogy román nyelvtenban a hang-
tan is most kap először kellő fontosságot. Minthogy a nyelv
egységesülését a nyelvjárásoknak éppen a hangtani sajátosságai
akadályozzák igen erősen, "a nyelv hangzási oldalának egysé-
ge fontos problémája kell, hogy legyen a tudományos nyelvten-
nak". Az alaktanban szintén számos újítást találunk. Újítás
például az, hogy a nyelvten a szófajok szintaxisát az alak-
tanban tárgyalja, mivel egy-egy nyelvtani kategória formája
és funkciója elszakíthatatlanul összekapcsolódik a beszéd té-
nyével új része az alaktanban a főnevek nemek szerinti rago-
zása. stb. Az igékről szóló fejezetben első ízben tárgyalja
megfelelő módon a visszaható igét, a román nyelvnek ezt a
sajátosságos kategóriáját. A határozószó, a viszonyzó, a kötő-
szó és az indulatszó, amelyeket a multbeli nyelvtenokban csak
igen vázlatosan tárgyaltak, most az őket megillető helyet fog-
lalják el.

A Nyelvtudományi Intézet munkaközösségének munkáját nagyon megkönnyítették a gazdag szovjet tapasztalatok, így ZEMSZKIJ-KRUCSKOV-SZVETLAJEV nyelvtana, FINKEL és BAZSENOV nyelvtana, valamint az új orosz akadémiai leíró nyelvtan első, 1952-ben megjelent kötete. Ezek a művek értékes módszertani utbaigazitásokkal szolgáltak mind az általános terv, mind a speciális problémák megoldásában.

Az első kötet fő fejezetei: I. Szókinccstan; II. Hangtan; III. Alaktan. Az 1. kötet szerkesztését 1953 elején fejezték be; a 2. kötet (amely időközben szintén megjelent) a szintaxist tartalmazza; ez 1954 februárjában készült el. Ezzel a román népnek egy nagyon régi vágya teljesült. Hogy ez a szép terv megvalósulhatott, az a Román Munkáspártnak, a Román Népköztársaság kormányának és a Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája Elnökségének közös érdeme.

A.F. Jefremov, M.M. Orlov és A.Ja. Rozsanzs z k i j hozzászólása a stilisztikai vitához. Voproszű jazükoznanija, 1954/6, 80-87. Ismerteti: Ruzsiczky Éva.

A "Voproszű jazükoznanija" 1954. évi 6. száma további három hozzászólást közöl, illetve kivonatossan ismertet a folyóiratban lezajlott stilisztikai vitával kapcsolatosan. Mint a vita eddigi egész anyagáról, ezekről is tájékoztatjuk olvasóinkat.

A.F. JEFREMOV professzor (Szaratov) "A stilisztikai nihilizmusról" című cikkében tiltakozik az ellen, hogy az össznépi nyelvnek nincsenek stílusai. Véleménye szerint az a nézet, hogy a stílusnemeknek - minthogy nem zártak, nem elszigeteltek - nincs is önálló létük, teljesen téves. A stílusnemeket ugyanis nem az jellemzi, hogy "zárt" rendszert alkotnak, sokkal inkább jellemzik őket az azonos helyzetekben mindig fellépő, sajátos kifejezés módok.

A továbbiakban JEFREMOV részletesen taglalja: melyek azok a sajátságok, amelyek az egyes stílusnemeket meghatározzák.

A társalgási stílus jellemzői: a rövid mondatok, a mondatok "léposózetessége" (A.N. GVOZGJEV terminológiája szerint), a kötőszó nélküli mondatok, a hirtelen szintaktikai átmenetek, az önmegszakítás, az ismétlés, a hiányos, a nominális, az általános alanyú mondatok, az elliptikus kifejezések, a sa-